

Andreja Rudančić¹¹⁰
Siniša Hajdaš Dončić¹¹¹
Katarina Brač¹¹²

UTJECAJ EKONOMSKE ODRŽIVOSTI TURIZMA NA DRUŠTVENO-KULTURNU ODRŽIVOST NA MODELU TURISTIČKE DESTINACIJE DUBROVNIK

Pregledni rad
<https://doi.org/1059014/JEGU4590>

Sažetak

Moderni koncept održivog razvoja turističkih destinacija nastaje krajem dvadesetog stoljeća kao skup ideja i politika koje odgovaraju na rješavanje neravnoteže između ekonomskog rasta i očuvanja, opstanka globalnog ekosustava, kao i samog društva, što govori da između društveno -kulture održivosti i ekonomskog rasta postoji otvoren i jak sukob. Ekonomska održivost turizma odnosi se na sposobnost lokalne zajednice da se svojim načinom djelovanja obnavlja i razvija u postojećem ili malo proširenom obujmu, uz uvažavanje društvene kohezije i inkluzije. Društveno-kulturna održivost turizma odnosi se na ponašanje pripadnika zajednice koja uključuje osjećaj identiteta, osjećaje smisla i ciljeva življenja, društvene vrednote i prakse, ukorijenjenosti, pripadanja nekoj cjelini, i zavičaju. Cilj ovog rada je istražiti i argumentirano obrazložiti značaj i važnost ekonomske održivosti turizma u odnosu na društveno kulturnu održivost destinacije kao što je grad Dubrovnik. Metodologija rada se bazira na empirijskom istraživanju kojeg autori provode putem anketnog ispitivanja lokalnog stanovništva destinacije Dubrovnik. Za potrebe ovog istraživanja komponente održivosti su dekomponirane na osnovne sastavnice koje su mjerljive i prepoznatljive. One su zatim prevedene u formalni dio da bi se kasnije mogle modelirati i korelacijom ispitati zavisnost između ekonomskih i društveno-kulturnih sastavnica, tj. kako ekonomska održivost utječe na društveno kulturnu održivost destinacije grada Dubrovnika. Rezultati i zaključci temeljeni na provedenom istraživanju mogu predstavljati vrijednu spoznaju o održivosti turizma grada Dubrovnika kroz varijable ekonomske i kulturno-društvene održivosti.

Ključne riječi: destinacija Dubrovnik, društveno-kulturna održivost, ekonomska održivost, turizam

110 Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Hrvatska, arudancic@libertas.hr

111 Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Hrvatska, shajdasdoncic@libertas.hr

112 Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Hrvatska, kbrac@student.libertas.hr

Uvod

Održivi turizam odnosi se na održive prakse od strane turističke industrije. Održivim turizmom želi se uvažiti svi utjecaji turizma, kako pozitivni tako i negativni. Cilj je minimizirati negativne učinke, a maksimizirati pozitivne učinke turizma na okoliš i na turističke resurse. Negativni utjecaji na destinaciju uključuju ekonomski gubitak, štetu prirodnom okolišu i prenapučenost i sl. Pozitivni utjecaji na destinaciju uključuju otvaranje radnih mjesta, očuvanje i interpretaciju kulturne baštine, očuvanje divljih životinja, obnovu krajolika i još mnogo toga. Program UN-a za okoliš i Svjetska turistička organizacija UN-a definiraju održivi turizam kao turizam koji u potpunosti uzima u obzir svoje sadašnje i buduće ekonomske, društvene i ekološke učinke, obraćajući se na potrebe posjetitelja, industrije, okoliša i zajednica domaćina. Dodatno se naglašava kako se održivi turizam odnosi na ekološke, ekonomske i socio-kulturne aspekte razvoja turizma, te se mora uspostaviti odgovarajuća ravnoteža između ove tri dimenzije kako bi se zajamčila njegova dugoročna održivost. Cilj održivog turizma je zadržati ekonomske i socijalne prednosti razvoja turizma uz istovremeno smanjenje ili ublažavanje svih nepoželjnih utjecaja na prirodne, povijesne, kulturno ili društveno okruženje. To se postiže uravnoteženjem potreba turista s potrebama destinacije. Nakon uvodnog dijela, ostali dijelovi rada strukturirani su na sljedeći način. U nastavku rada razmatra teorijska osnova održivog turizma. Treći dio sadrži analizu destinacije Dubrovnik i njenu održivost dok četvrti odjeljak opisuje podatke i metodologiju korištenu u istraživanju, uključujući empirijske nalaze. Završni dio predstavlja zaključak.

Teorijska pozadina održivog turizma uz aspekte ekonomsko-socijalne i društveno-kulturne održivosti

Obrazac održivog ponašanja, gdje se tvrdi da je paradigma rješenje određenog problema koje odobrava znanstvena zajednica. Paradigme u društvenim znanostima mogu dobiti ili izgubiti popularnost, ali se nikada neće smatrati istinitima ili lažnima, a osim toga, koncept održivog razvoja može se shvatiti u dva konteksta (Paradigma, 2024). S jedne strane, to je skup alata koji vode do postizanja najpoželjnijeg društveno-ekonomskog

razvoja; s druge strane, u puno širem značenju, održivi razvoj se promatra kao koncept odnosa između čovjeka i okoliša koji se mora oblikovati u skladu s novim načelima.

Koncept održivog razvoja stekao je brojne pristaše u svijetu znanosti, te se uglavnom ocjenjuje pozitivno, iako u literaturi ima kritičkih stavova izraženih s filozofskih i etičkih stajališta, koji se odnose na ideju održivog razvoja, metode njegovog provedba pa čak i postignutih ciljeva (Klarin, 2018). Paradigma može povremeno doživjeti temeljne transformacije, što dovodi do dubokih promjena u znanosti. Osim toga, sama definicija paradigme može se shvatiti konkretnije, tj. kao način razmišljanja koji daje smjernice timovima istraživača kako analizirati i rješavati probleme (ukazuje na model rješenja problema u određenom znanstvenom području).

„Smatra se da je koncept održivog razvoja proizašao iz ideje eko-razvoja, ali prototip ovog pojma treba tražiti u temeljima eko-filozofije. Od pred-sokratovskih filozofa prirode u staroj Grčkoj (od 6. do kraja 5. st. pr. Kr.), zatim Sokrata, Platona i Aristotela, do predstavnika ovog smjera u filozofiji iz svih epoha do suvremenih predstavnika ekofilozofije“ (Ogryzek, 2023, 5). Izraz „održivi razvoj“ je skovan na Konferenciji Ujedinjenih naroda o ljudskom okolišu u Stockholmu 1972. Ideja je nastala kao odgovor na sve veću svijest javnosti o nastajanju prijetnji u uvjetima sustavnog gospodarskog rasta i ograničenih prirodnih resursa. Koncept održivosti počeo se oblikovati relativno rano, budući da se prvi spomeni mogu pratiti unatrag do 1960-ih. Sam koncept već se provodio na terasastim poljoprivrednim zemljištima u Kini ili u korištenju prostornih podataka predstavljenih kao slojevi (prekrivači) u upravljanju resursima okoliša prema konceptu dizajna s prirodom. Praksa je pokazala da su međunarodna postignuća u području održivog razvoja rezultat provedbe preporuka Svjetske komisije za okoliš i razvoj. Europska Komisija je 1987. godine izdala izvješće s vizijom održivog razvoja, koje je uzela u obzir ljudsku populaciju, ali i životinjski i biljni svijet, ekosustave, prirodne resurse zemlje (vodu, zrak, izvore energije) u integrirani način koji se bavi glavnim izazovima s kojima se svijet suočava, kao što su borba protiv siromaštva, ravnopravnost spolova, ljudska prava i sigurnost, obrazovanje za sve, zdravlje, međukulturni dijalog.

Godine 1968. sazvana je prva UNESCO-va međuvladina konferencija znanstvenika i stručnjaka o međuodnosu okoliša i razvoja, koja je rezultirala osnivanjem međunarodnog interdisciplinarnog programa Čovjek i

biosfera (engl. *Man And the Biosphere* – MAB). Godine 1987. Svjetska komisija UN-a za okoliš i razvoj, kojom je predsjedala norveška političarka Gro Harlem Brundtland, izdala je izvješće pod naslovom Naša zajednička budućnost, u kojem je održivi razvoj definiran kao razvoj koji osigurava zadovoljenje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija za zadovoljenje vlastitih potreba (UNWCED, 1987). Izvješće ističe tri stupa održivog razvoja: zaštitu okoliša, gospodarski rast i socijalnu pravdu. Od tada su razvijene znanstvene definicije održivog razvoja, koje ga opisuju kao proces ispunjavanja razvojnih težnji sadašnje generacije na način koji omogućuje da iste težnje slijede i buduće generacije. Godine 1992., Earth Summit u Rio de Janeiru proizveo je jedan od najvažnijih dokumenata vezanih uz održivi razvoj, Agendu 21, sveobuhvatan akcijski plan za 21. stoljeće za Ujedinjene narode, vlade i društvene skupine u svim područjima gdje ljudi imaju utjecaja. na okoliš. Milenijski summit Ujedinjenih naroda (UN) 2000. definirao je Milenijske ciljeve razvoja, dok je 2002. Svjetski summit o Zemlji u Johannesburgu pružio priliku za uspostavu novih oblika partnerstva koji uključuju civilno društvo, a ne vladine institucije u provedbi održivog razvoja, kao što je to do tada bio slučaj. Godine 2002. Opća skupština UN- a proglasila je razdoblje od 2005. do 2014. Desetljećem obrazovanja za održivi razvoj, poznato kao Desetljeće promjena. Njegov mandat je promicanje održivog ponašanja, poticanje kritičkog i kreativnog razmišljanja za pronalaženje rješenja za probleme koji sprječavaju održivi razvoj. UNESCO-u je povjerena uloga koordinacije aktivnosti. Pritom su postavljena tri stupa na kojima treba počivati razvoj, a to su gospodarstvo, društvo i okoliš. Gospodarski rast, društveni napredak i upravljanje okolišem stoga se tretiraju kao međuovisni fenomeni, što znači da se problemima treba pristupiti holistički. Godine 2012. predstavnici više od stotinu država susreli su se na sljedećem Earth Summitu u Rio de Janeiru, održanom pod nazivom „Rio +20“. Ovaj summit zaključen je donošenjem deklaracije „Budućnost koju želimo“, kojom se siromaštvo prepoznaje kao najvažniji izazov s kojim se čovječanstvo danas suočava i kao najveća prepreka održivom razvoju.

UN je 2015. godine je u tom smislu usvojio 17 ciljeva održivog razvoja (engl. *Sustainable Development Goals* – SDGs. Održivi razvoj je ostvariv kada se skladno slijede: rast, socijalna uključenost i zaštita okoliša. Opisuje se kao nastojanje da se postigne ravnoteža između ekonomskih, društvenih i okolišnih čimbenika, koji se u literaturi nazivaju: tri stupa,

tri aspekta ili tri perspektive. „Indikatori održivog turizma sastavni su element planiranja i upravljanja turizmom. Među temama održivosti gospodarskog rasta, socijalne uključenosti, zaštite okoliša i upravljanja, istraživanja obično previđaju dimenziju upravljanja. Rezultati su pokazali da su stanovnici najangažiranija dionička skupina, a turisti najmanje angažirani u usporedbi s vladom i tvrtkama“ (Rasoolimanesh i sur. 2023, 1499). Nadalje, kada se govori o turističkom sektoru tada prema Gutam (2023), treba imati na umu da se turizam razvija upravo radi postizanja učinaka, u najmanju ruku ekonomski, a možda i socio-kulturni i ekološki, jer bez utjecaja nema smisla osnivati ga. Rast turizma utječe na živote lokalnog stanovništva, a rezultati istraživanja pokazali su da je kvaliteta života lokalnog stanovništva imala značajan povoljan utjecaj na njihovu potporu održivom razvoju turizma. Naposljetku, Sonuc (2020) naglašava da je cilj stvoriti skladno sociokulturno okruženje u kojem se održavaju dugoročni održivi odnosi među svim dionicima turizma. Ovo se može činiti pretjerano idealističkim, no ipak vrijedi pokušati, barem pokušati to promišljati u projektima razvoja turizma.

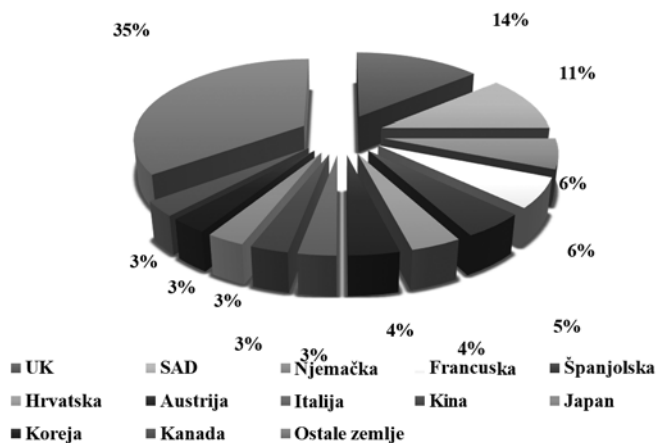
Održivi razvoj turizma na modelu turističke destinacije Dubrovnik

Danas je u Dubrovniku intenzitet turističkog prometa iznimno snažan u razdoblju od ožujka do početka studenog. Iz godine u godinu raste broj inozemnih, ali i domaćih turista. Na raspolaganju su im različiti smještajni objekti, od hotela s najviše smještajnih kapaciteta do visokokvalitetnog smještaja kod privatnih iznajmljivača u sobama i apartmanima, vilama, marinama, omladinskom hostelu i u kampu. Dubrovnik je pretežito zračna destinacija, što znači da najveći broj turista dolazi u zrakoplovima, od ožujka do studenog izravno iz gotovo pedeset europskih gradova. Na području Dubrovačko-neretvanske županije posluje sedam hotela koji su kategorizirani sa dvije zvjezdice, trideset i četiri hotela sa tri zvjezdice, dvadeset i četiri hotela sa četiri zvjezdice, te petnaest hotela sa pet zvjezdica. Kada je riječ o turističkim naseljima, ističu se dva sa dvije zvjezdice, te jedno turističko naselje sa pet zvjezdica. Na promatranom području posluje i kampovi, jedan kamp je kategoriziran sa jednom zvjezdicom, pet kampova je kategorizirano sa dvije zvjezdice, šest kampova ima tri zvjezdice, dok pet kampova ima četiri zvjezdice.

Tablica 6. Turistički promet grada Dubrovnika 2022.-2023.

TURISTI U (000)		INDEKS 2023./2022.	NOĆENJE U (000)		INDEKS 2023./2022.
2022.	2023.		2022.	2023.	
1029	1235	120,0	3483	3806	109,3

Izvor: https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-08/HTZ%20TUB%20HR_%202023_1.pdf (pristupljeno, 09.11.2024.)

Grafikon 7. Dolasci stranih gostiju po zemljama

Izvor: izrada autora prema:

Izvješće Turističke zajednice grada Dubrovnika

Strategija održivog razvoja turizma Republike Hrvatske do 2030. godine je akt za strateško planiranje hrvatskoga turizma koji je usklađen s nacionalnim strategijama razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine i temeljni dokumenti i Politike Europske unije i Republike Hrvatske, uključujući Nacionalni plan gospodarskog oporavka i otpornost (Strategija održivog razvoja turizma, 2030). Cilj razvoja održivog turizma u Republici Hrvatskoj je poboljšati kvalitetu života i rada na lokalnoj razini, stanovništva te gospodarskog i socijalnog napretka hrvatskoga društva u cjelini. Glavno obilježje Hrvatske kao turističke destinacije je autentičnost koju odražavaju gostoljubivi, otvoreni i topli ljudi, raznolikost njegovih krajeva te bogati prirodni resursi kao i kulturna baština. Turizam u Hrvatskoj više je od

poduzetništva. Radi zaštite i bolje prezentacije resursa te očuvanja duha dobrodošlice koji ih definira s obzirom na prepoznatljivost hrvatskog turizma, potrebno je zaustaviti negativne trendove poput prekomjernog opterećenja prostora i sezonalnosti te pokrenuti paradigmu održivog razvoja u skladu s najboljim praksama na globalnoj razini. Nadalje, želi se razviti održivi cjelogodišnji turizam, društveni, ekološki i ekonomski, odnosno, cilj je fokusirati se na kvalitetu i inovativnost kako bi se gostima moglo ponuditi nezaboravno iskustvo. Usto, održivim turizmom želi se razviti autentična ponuda visoke dodane vrijednosti i ojačati lanac vrijednosti u turizmu i srodnim djelatnostima. Ulaganja koja potiču skladan gospodarski razvoj koji omogućuje ravnomjeran napredak i boljitak svih krajeva, ali i osiguravanje kvalitete života i rada uz uključivost i društvenu odgovornost. Prema Strategija razvoja održivog turizma do 2030.g., nasljeđe i turizam imaju jake veze. Turizam baštine čini gotovo 35 % međunarodnog turizma i očekuje se da će rasti sljedećih desetljeća (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_01_2_18.html, pristupljeno 09.11.2024.). Dubrovnik je klasičan primjer turizma baštine s brzim rastom. Dubrovnik je UNESCO-ova svjetska baština i jedan je od najatraktivnijih i najpoznatijih gradova na Mediteranu. Osim prirodne ljepote i čistog okoliša, ima nevjerojatno očuvanu povijesnu baštinu te svojim posjetiteljima nudi veliki izbor aktivnosti. Unutar gradskih zidina starog grada Dubrovnika nalaze se mnoge povijesne znamenitosti. To uključuje gradske zidine iz 15. stoljeća visoke 25 m, široke 6 m i dugačke 2 km. Veličina zidova odvrćala je mnoge osvajače tijekom stoljeća. Šetnja zidinama pruža posjetitelju fantastičan pogled na stari grad i njegove brojne povijesne građevine (Izješće Turističke zajednice grada Dubrovnika, 2018). Jedni od najposjećenijih resursa, važnih za povijest i kulturu, ali i za sam turizam su: Stradun, Dubrovačka katedrala i Knežev dvor, Franjevački samostan i Velika Onofrijeva fontana, Dubrovačke zidine, Lovrijenac te Lazareti. To je samo mali dio velike i bogate kulturno- povijesne baštine grada Dubrovnika. Osim kulturne baštine, važno je spomenuti i manifestacije koje grad Dubrovnik organizira poput Dubrovačkih ljetnih igri te Feste sv. Vlaha, ali i bitan dio nematerijalne kulturne baštine – tradicionalni dubrovački ples linđo te istoimeni folklorni ansambl. Sagledavajući kvantitativno turizam grada Dubrovnika, destinacija ima izuzetno snažan intenzitet turističkog prometa posebice od ožujka do početka studenog. Iz godine u godinu raste broj inozemnih, ali i domaćih turista. Grad Dubrovnik je pretežito

avio destinacija, što znači da najveći broj turista dolazi zrakoplovima, i to iz gotovo pedeset europskih gradova. Broj dolazaka i noćenja po mjesecima ukazuje na stabilna turistička kretanja tijekom cijele godine. „U predsezoni se posebno ističe mjesec ožujak s ostvarenim povećanjem u dolascima za 22 % i noćenjima 28 %. Svibanj također bilježi iznad prosječne pokazatelje s 13 % više dolazaka i 14 % više noćenja. U sezoni, studeni ponovno odličan s ostvarenih 28 % više dolazaka i 19 % više noćenja. Turistički promet u vršnim mjesecima turističke sezone, srpnju i kolovozu, na razini godine ostvaruje udio od 35 % u dolascima i 38 % u noćenjima“ (GSTC Destination Assessment, 2023). Turizam je za Dubrovnik od iznimne važnosti, no istodobno postoji ekonomska ovisnost o turizmu kao izvoru prihoda. Lokalno je mišljenje o utjecaju turizma podijeljeno. Dubrovnik je već dosegao svoje granice s obzirom na broj posjetitelja u ljetnim mjesecima. Broj posjetitelja u vrijeme vršnog dijela turističke sezone gotovo udvostručuje gradsku populaciju. Upravitelji baštinskih atrakcija poput crkava, palača i muzeja zabrinuti su da vlaga u zgradama uzrokovana tisućama posjetitelja može dovesti do oštećenja atrakcija. Međutim, neki lokalni poduzetnici smatraju da je novac zarađen od turista dovoljan da dubrovačka lokalna samouprava popravi i održava znamenitosti baštine i poboljša lokalnu infrastrukturu. Upravljanje posjetiteljima putem turističkih informativnih centara, turističke agencije i turoperatora samo promoviraju glavne atrakcije. To pridonosi problemu prenapučenosti u vrijeme špice i nepravednoj raspodjeli prihoda. Manje atrakcije teško opstaju. Turistička zajednica grada Dubrovnika svjesna je ovoga problema, ali malo se poduzima na promicanju atrakcija i destinacija izvan dubrovačkih gradskih zidina. Što se tiče osjetljivosti destinacija kulture, prekomjeran broj posjeta dubrovačkim zidinama je ekonomsko pitanje (ulaganje u infrastrukturu, zaštita kulturnog dobra, koristi za destinaciju), socio-kulturno pitanje (očuvanje identiteta grada, tradicije za koju se lokalno stanovništvo veže i stupanj prihvatanja posjeta), ekološko pitanje (održivost), političko i legislativno pitanje (javne politike, propisi koji štite interese dionika). Nužno je utvrditi dugoročne strategije razvoja ove destinacije u cilju uravnoteženja rasta i razvoja. Neke zamjetne aktivnosti se mogu uočiti po tom pitanju u smislu da je prepoznajući potrebu hitnog, ali i sustavnog djelovanja prema održivim modelima razvoja grada i njegova turizma kao najveće gospodarske grane, Grad Dubrovnik pokrenuo je inicijativu „Poštujmo Grad“ čiji je cilj kroz suradnju dionika

i kombinaciju mjera i rješenja u kontinuitetu smanjiti negativne učinke prekomjernog turizma. Očuvanje baštine, kvalitetan svakodnevni život građana te osiguravanje najboljeg iskustva Dubrovnik posjetiteljima motivi su zaokreta u upravljanju destinacijom. Već u svojoj prvoj godini projekt „Poštujmo Grad“ počeo je privlačiti pažnju stranih medija i globalne stručne turističke javnosti, a ime Dubrovnik sve snažnije odzvanja kao primjer grada koji je počeo upravljati svojim turizmom na održiv način (Akcijski plan, 2021).

Metodologija istraživanja i rezultati

U cilju prikupljanja primarnih podataka provedeno je empirijsko istraživanje putem online ankete s ciljem ispitivanja stavova lokalnog stanovništva o utjecaju važnost ekonomske održivosti turizma u odnosu na društveno kulturnu održivost destinacije Dubrovnik. Primarni podaci prikupljeni su putem jednokratnog istraživanja na ciljanom uzorku (N=320) tijekom turističke sezone 2023. Ova metoda odabrana je radi lakšeg pristupa većem broju ispitanika i brže provedbe same ankete. Proces ankete proveden je digitalno putem Google Forms aplikacije, osiguravajući ispitanicima anonimnost putem pristupa anketi poveznicom. Anketna se sastojala se od 10 pitanja, prva 3 pitanja uključuju opća demografska pitanja poput dobi, spola i obrazovanja, koja su bila zatvorenog tipa kako bi se olakšala kasnija analiza. Efekt turizma na destinaciju grada Dubrovnik ispitan je setom od 15 tvrdnji na temelju kojih je dobivena ukupna razina stava o efektima turizma na destinaciju Dubrovnik. Ispitanici su upotrebom Likertove mjerne ljestvice s rasponom vrijednosti od 1 do 5 izražavali svoj stav, s tim da veća vrijednost na skali upućuje na veću razinu stava.

Od ukupnog uzroka (N = 320) u anketnom istraživanju sudjelovali su većinskim dijelom ispitanici muškog spola, odnosno njih 57 %, dok su žene činile 43 % udjela među ispitanicima. Najzastupljenija dob ispitanika je u dobnoj skupini od 45 do 54 godine (38 %). Prema stručnoj spremi, najveći udio ispitanika je srednje stručne spreme (67 %). U anketi su sudjelovali većinskim dijelom ispitanici muškog spola, odnosno njih 57 %, dok su žene činile 43 % udjela među ispitanicima. Na pitanje o dobi, većina ispitanika, točnije njih 38 %, izjasnilo se kako se nalaze u dobi od 45 do 54 godine, a čak se 20 % ispitanika izjasnilo da se nalaze u dobi od 55 do 64.

Tablica 7. Prikaz sociodemografske strukture ispitanika

Svi ispitanici		N 320	Udio u %
Spol	Muškarci	182	43
	Žene	138	57
Dob	18-24	25	8
	25-34	60	19
	35-44	42	13
	45-54	123	38
	55-64	64	20
	65 i više	6	2
Stručna sprema	Srednja škola	215	67
	Prediplomski i diplomski studij	102	32
	Doktorat	3	1

Izvor: obrada autora prema ispunjenom upitniku

Nešto manji postotak od 13 % ispitanika se izjasnio da su u dobi od 35 do 44 godine. Vjerodostojnost i kredibilitet ankete pogoduje tome da je većina ispitanika zrelo i iskusno, pa čak i radno aktivno stanovništvo koje je po proporcijama najpogodnije za istraživanje ove tematike. Međutim, postotak od 19 % ispitanika od 25 do 34 godine i 8 % ispitanika od 18 do 24 godine također pokazuje interes te razmišljanje budućih generacija o turizmu, ali i o njegovim negativnim utjecajima. Najmanji dio ispitanika je od 65 godina i više, samo 2 %.

Dosadašnji razvoj turizma uvelike je poboljšao standard stanovništva ($AS = 3,55$, $SD = 1,04$), što ukazuje na pozitivan utjecaj turizma na ekonomski prosperitet zajednice. No s porastom broja turista, sigurnost stanovništva postaje niža zbog prekomjernog razvoja turizma ($AS = 3,11$, $SD = 0,87$), naglašavajući potrebu za ravnotežom između turističkog razvoja i očuvanja sigurnosti. Iako turizam stvara razne poslovne prilike za lokalno stanovništvo ($AS = 4,58$, $SD = 0,59$), povećanje cijena ($AS = 4,05$, $SD = 0,89$) može izazvati nezadovoljstvo među stanovništvom. Rast broja turista može također rezultirati lošijim odnosima između lokalnog stanovništva i turista ($AS = 3,57$, $SD = 0,97$), što ističe važnost održavanja harmoničnih zajednica u turističkim destinacijama.

Tablica 8. Učinak turizma na destinaciju Dubrovnik¹¹³

VARIJABLA	Niska razina		Neutralno		Visoka razina		AS	SD
	n	%	n	%	n	%		
Dosadašnji razvoj turizma uvelike je poboljšao standard stanovništva	32	10,00	103	32,19	185	57,81	3,55	1,04
Sigurnost stanovništva postaje niža zbog prekomjernog razvoja turizma*	66	20,63	154	48,13	100	31,25	3,11	0,87
Zbog razvoja turizma cijene su veće što izaziva nezadovoljstvo stanovništva*	7	2,19	91	28,44	222	69,38	4,05	0,89
Rast broja turista dovodi do lošijih odnosa između lokalnog stanovništva i samih turista*	41	12,81	69	21,56	210	65,63	3,57	0,97
Turizam je stvorio razne poslovne prilike za lokalno stanovništvo	1	0,31	13	4,06	306	95,63	4,58	0,59
Turizam je promijenio način života lokalnog stanovništva*	46	14,38	120	37,50	154	48,13	3,48	1,09
Turizam poboljšava kvalitetu života lokalnog stanovništva	74	23,13	46	14,38	200	62,50	3,63	1,28
Bilježi se značajan rast buke u destinaciji*	26	8,13	53	16,56	241	75,31	4,07	1,06
Zbog turizma je potaknuto ulaganje u infrastrukturu	131	40,94	101	31,56	88	27,50	2,63	1,30
Sve više stanovništva se bavi poslovima vezanim uz turizam	67	20,94	59	18,44	194	60,63	3,65	1,14
Turizam pomaže u očuvanju kulturnog naslijeđa	1	0,31	14	4,38	305	95,31	4,64	0,58
Kriminal u destinaciji raste zbog razvoja turizma*	133	41,56	123	38,44	64	20,00	2,74	1,20
Razvoj turizma je poboljšao izgled i urednost destinacije	224	70,00	53	16,56	43	13,44	2,00	1,26

113 *Zbog negativnog polariteta odgovora koriste se inverzne vrijednosti kod izračuna ukupnog efekta turizma na destinaciju grada Dubrovnika

Prekomjeran broj turista uzrokuje veću pojavu smeća na ulicama*	7	2,19	20	6,25	293	91,56	4,52	0,74
Veliki broj stanovnika ima ekonomske koristi od turizma	0	0,00	9	2,81	311	97,19	4,76	0,49
Efekt turizma na destinaciju Dubrovnik							3,06	1,02

Izvor: obrada autora prema ispunjenom upitniku

Turizam ima i pozitivan utjecaj na ekonomsku dobrobit lokalnog stanovništva jer sve više stanovništva sudjeluje u poslovima vezanim uz turizam ($AS = 3,65$, $SD = 1,14$). Osim toga, turizam pomaže u očuvanju kulturnog nasljeđa ($AS = 4,64$, $SD = 0,58$), dok istovremeno može izazvati promjene u načinu života ($AS = 3,48$, $SD = 1,09$) zajednice. Unatoč pozitivnim aspektima, bilježi se značajan rast buke u destinaciji ($AS = 4,07$, $SD = 1,06$), sugerirajući potrebu za rješavanjem pitanja okolišnog utjecaja turizma. Iako je turizam potaknuo ulaganje u infrastrukturu ($AS = 2,63$, $SD = 1,30$), ocjena ukazuje na potrebu poboljšanja u tom području. Razvoj turizma također ima svoje izazove, uključujući rast kriminala ($AS = 2,74$, $SD = 1,20$), a ocjena utječe na percepciju sigurnosti u destinaciji. U pogledu izgleda i urednosti destinacije, razvoj turizma nije uvijek pratio potrebno održavanje ($AS = 2,00$, $SD = 1,26$), što može utjecati na ukupno iskustvo posjetitelja. Iako prekomjeran broj turista može uzrokovati veću pojavu smeća na ulicama ($AS = 4,52$, $SD = 0,74$), veliki broj stanovnika ima ekonomske koristi od turizma ($AS = 4,76$, $SD = 0,49$). Sveukupno, utjecaj turizma na destinaciju varira ($AS = 3,06$, $SD = 1,02$), što ukazuje na kompleksnost i raznolikost čimbenika koji oblikuju turističko iskustvo i njegov utjecaj na zajednicu. Izrazito negativan efekt je utvrđen kod tvrdnje „Razvoj turizma je poboljšao izgled i urednost destinacije“ s prosječnom razinom slaganja 2, dok je izrazito pozitivan efekt utvrđen kod tvrdnje „Turizam pomaže u očuvanju kulturnog nasljeđa“ kod koje je utvrđena prosječna razina slaganja 4,58.

Tablica 9. Efekt turizma na destinaciju Dubrovnik

VARIJABLE	Niska razina		Neutralno		Visoka razina		AS	SD
	n	%	n	%	n	%		
Klima	0	0,00	11	3,44	309	96,56	4,87	0,42
Ljubaznost stanovništva	5	1,56	30	9,38	285	89,06	4,52	0,79
Ljubaznost zaposlenika	60	18,75	90	28,13	170	53,13	3,56	1,40
Infrastruktura	102	31,88	189	59,06	29	9,06	2,73	0,74
Događaji u destinaciji	66	20,63	56	17,50	198	61,88	3,82	1,60
Urednost mjesta	5	1,56	36	11,25	279	87,19	4,55	0,79
Povijesno kulturna baština	3	0,94	20	6,25	297	92,81	4,68	0,63
Prirodne ljepote	5	1,56	20	6,25	295	92,19	4,63	0,71
Okoliš	29	9,06	69	21,56	222	69,38	4,12	1,21
Sigurnost u destinaciji	3	0,94	0	0,00	317	99,06	4,87	0,48
Smještajni kapaciteti	97	30,31	100	31,25	123	38,44	3,16	1,45
Lokalna kuhinja	47	14,69	85	26,56	188	58,75	3,80	1,43
Radno vrijeme objekata	183	57,19	65	20,31	72	22,50	2,41	1,58
Nautička ponuda	0	0,00	36	11,25	284	88,75	4,70	0,66
Promet i javni prijevoz u destinaciji	160	50,00	104	32,50	56	17,50	2,58	0,96
Kongresna ponuda	45	14,06	158	49,38	117	36,56	3,39	0,92
Kulturne aktivnosti	59	18,44	54	16,88	207	64,69	3,74	1,24
Zabavne aktivnosti	81	25,31	65	20,31	174	54,38	3,53	1,38
Sportski sadržaji	221	69,06	50	15,63	49	15,31	2,02	1,40
Omjer cijene i kvalitete	222	69,38	77	24,06	21	6,56	1,95	1,14
Zadovoljstvo elementima turističke ponude							3,68	1,05

Izvor: obrada autora prema ispunjenom upitniku

Turistička ponuda destinacije odražava raznolikost i kvalitetu različitih aspekata. Turisti najviše cijene klimu (AS: 4,87, SD: 0,42) i sigurnost u destinaciji (AS: 4,87, SD: 0,48), što ukazuje na važnost ugodnog vremena i osjećaja sigurnosti tijekom putovanja. Ljubaznost stanovništva (AS: 4,52, SD: 0,79) i urednost mjesta (AS: 4,55, SD: 0,79) također dobivaju visoke

ocjene, sugerirajući da toplina domaćina i očuvanje čistoće imaju pozitivan utjecaj na ukupno iskustvo turista. Događaji u destinaciji (AS: 3,82, SD: 1,60) i prirodne ljepote (AS: 4,63, SD: 0,71) također privlače pozornost turista, iako postoji varijacija u percepciji kvalitete događanja. Infrastruktura (AS: 2,73, SD: 0,74) i smještajni kapaciteti (AS: 3,16, SD: 1,45) dobivaju niže ocjene, ukazujući na potrebu poboljšanja u tim područjima. Na kulturnom planu, povijesno-kulturna baština (AS: 4,68, SD: 0,63) i lokalna kuhinja (AS: 3,80, SD: 1,43) privlače pozitivne ocjene, dok radno vrijeme objekata (AS: 2,41, SD: 1,58) sugerira izazove u dostupnosti usluga. Nautička ponuda (AS: 4,70, SD: 0,66) i kulturne aktivnosti (AS: 3,74, SD: 1,24) također doprinose ukupnom zadovoljstvu turista, dok sportski sadržaji (AS: 2,02, SD: 1,40) i omjer cijene i kvalitete (AS: 1,95, SD: 1,14) dobivaju niže ocjene, sugerirajući prostor za poboljšanja. Promet i javni prijevoz u destinaciji (AS: 2,58, SD: 0,96) i kongresna ponuda (AS: 3,39, SD: 0,92) također pokazuju izazove u tim aspektima turističke ponude. Zabavne aktivnosti (AS: 3,53, SD: 1,38) dobivaju srednje ocjene, dok okoliš (AS: 4,12, SD: 1,21) ima raznolike ocjene, ukazujući na različite stavove prema ekološkim aspektima destinacije. Ukupno, navedeni rezultati pružaju uvid u jača i slabija područja turističke ponude destinacije te ukazuju na područja koja se mogu poboljšati kako bi se zadovoljstvo turista dodatno unaprijedilo.

Povezanost između zadovoljstva elementima turističke ponude i percipiranog efekta turizma na destinaciju ispitana je upotrebom Pearsonovog koeficijenta korelacije. Vrijednost koeficijenta je 0,57, odnosno prisutna je pozitivna umjereno jaka povezanost između zadovoljstva elementima turističke ponude i efekta turizma na destinaciju, odnosno porastom zadovoljstva elementima turističke ponude dolazi do porasta efekta turizma na destinaciju i suprotno.

Tablica 10. Korelacija između zadovoljstva elementima turističke ponude i efekta turizma na destinaciju

		Zadovoljstvo elementima turističke ponude
Efekt turizma na destinaciju	r	0,57
	P	< 0,001

Izvor: obrada autora prema ispunjenom upitniku

Iz prethodno navedene tablice može se utvrditi potreba za primjenom održivog turizma kroz povećanje kvalitete usluge uz zadržavanje cijena kako bi se omjer cijene i kvalitete podignuo na održivu razinu, potrebna su investicijska ulaganja u sportske sadržaje, te korekcija radnog vremena objekata. Prema percepciji ispitanika, kvaliteta prometa i javnog prijevoza je ispod razine održivosti, dok su potrebna i značajnija infrastrukturna ulaganja, odnosno utvrđena je potreba za primjenom održivog turizma s obzirom na to da se uočava negativna povezanost u smislu ekonomskog utjecaja na društveno kulturnu održivost stanovnika i same destinacije, stoga je primjena održivosti turizma u svim kontekstima nužna.

Zaključak

Dubrovnik je bogat kulturnim i povijesnim naslijeđem, uključujući stare zidine, povijesnu jezgru i brojne spomenike. Održivi turizam uključuje strategije koje štite ove vrijedne resurse od prekomjernog trošenja i oštećenja. Kontroliranje broja turista ključno je za održivost. Postavljanje limita, rezervacija ulaznica ili sustavi online rezervacija mogu pomoći u smanjenju gužvi i pritisaka na lokalnu infrastrukturu. Turisti trebaju biti svjesni kulturnih i ekoloških osjetljivosti mjesta koje posjećuju, dok lokalno stanovništvo treba biti informirano i uključeno u očuvanje svojeg okoliša. Poticanje razvoja ekološki prihvatljivih hotela, hostela, i privatnog smještaja može pridonijeti održivosti turističke industrije u Dubrovniku. Podržavanje lokalne ekonomije kroz kupnju lokalnih proizvoda i usluga pridonosi održivosti. Ovo može uključivati restorane koji koriste domaće sastojke ili tržnice koje promoviraju lokalne proizvode. Razvoj sustava za recikliranje i smanjenje otpada, te edukacija turista o pravilnom odlaganju otpada, ključni su koraci. Poticanje korištenja javnog prijevoza, bicikala ili električnih vozila može smanjiti emisije stakleničkih plinova i gužve u prometu. Uvođenjem navedenih pristupa, Dubrovnik može ostvariti ravnotežu između turističkog razvoja i očuvanja svojih prirodnih i kulturnih resursa, osiguravajući dugoročnu održivost destinacije. Prosječna razina efekta turizma na destinaciju Dubrovnik je umjerena. Riječ je o percipiranom umjerenom ukupnom efektu turizma budući da su uz pozitivne efekte prisutni i negativni efekti turizma na destinaciju Dubrovnik. Izrazito negativan efekt je utvrđen kod tvrdnje „Razvoj turizma je poboljšao izgled i urednost destinacije“ dok je izrazito pozitivan efekt utvrđen kod tvrdnje

„Turizam pomaže u očuvanju kulturnog nasljeđa“. Povezanost između zadovoljstva elementima turističke ponude i percipiranog efekta turizma na destinaciju dokazana je pozitivno umjereno jaka povezanost između zadovoljstva elementima turističke ponude i efekta turizma na destinaciju, odnosno porastom zadovoljstva elementima turističke ponude dolazi do porasta efekta turizma na destinaciju i suprotno. U radu se utvrđuje potreba za primjenom održivog turizma kroz povećanje kvalitete. Prema percepciji ispitanika kvaliteta prometa i javnog prijevoza je ispod razine održivosti, dok su potrebna i značajnija infrastrukturna ulaganja, odnosno utvrđena je potreba za primjenom održivog turizma, budući da posjetitelji uočavaju nedostatke destinacije.

Zaključno, važno je istaknuti da su u radu identificirana brojna ograničenja koja su utjecala na proces prikupljanja podataka tijekom istraživanja. Ta ograničenja uključuju pogreške u samoprocjeni, nepotpune informacije, sezonalnost turističkih aktivnosti i društvenu poželjnost. Nadalje, pristranost samoprocjene odnosi se na sklonost ispitanika da odgovaraju na pitanja na temelju svojih ukusa, preferencija ili percepcija, što može dovesti do pristranih rezultata. S obzirom na uzorak, odnosno mali broj ispitanika djelomično je onemogućeno i donošenje zaključaka. Ograničenja vremenskog okvira važno je uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata, a buduća istraživanja mogla bi proširiti svoje vremenske okvire kako bi obuhvatila različite sezone i potencijalne promjene tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Sve ove preporuke imaju za cilj poboljšati valjanost i primjenjivost rezultata istraživanja o ekonomskoj održivosti turizma i utjecaju na društveno-kulturnu održivost destinacije.

Literatura

- Akcijski plan Programa Poštujmo Grad! za razdoblje do 2025. godine (2025). URL: <https://www.dubrovnik.hr/uploads/posts/15126/Akcijski-plan-Projekta-Poštujmo-Grad.pdf> [pristup, 23.06.2024]
- Barkemeyer, R. Holt, D. Preuss, L. Tsang, S. (2014). What happened to the development in sustainable development? Business guidelines two decades after Brundtland. *Sustainable development*. 22(1), 15-32.
- Brač, K. (2024). *Grad Dubrovnik kao destinacija održivog turizma*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Libertas međunarodno sveučilište u Zagrebu.

- Gautam, V. (2023). Why local residents support sustainable tourism development?. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(3), 877-893.
- GSTC Destination Assessment, 2023, URL: https://www.dubrovnik.hr/uploads/pages/6/Dubrovnik-Re-Assessment-2023---v1.0_HRV.pdf [pristup, 25.06.2024]
- Izvjješće Turističke zajednice grada (2018). URL: Dubrovnika <https://www.dubrovnik.hr/uploads/posts/13314/4.2.Izvjescje-2018.pdf>, [pristup, 15.06.2024]
- Klarin, T. (2018). Pretpostavke uspješne implementacije koncepta održivog razvoja turizma: primjer urbanih destinacija Republike Hrvatske. *Acta turistica*, 30(1), str. 43-86. Dohvaćeno iz <https://hrcak.srce.hr/203649> [pristup, 09.11.2024]
- Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2024). Paradigma. Dohvaćeno iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/paradigma> [pristup, 09.11.2024]
- NN. (118/18). Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine. Zagreb. Narodne novine.
- Ministarstvo turizma i sporta. (2024). Turizam u brojkama 2023. Zagreb: Ministarstvo turizma i sporta. Dohvaćeno iz https://www.htz.hr/sites/default/files/202408/HTZ%20TUB%20HR_%202023_1.pdf [pristup, 09.11.2024]
- Ogryzek, M. (2023). The Sustainable Development Paradigm. *Geomatics and Environmental Engineering*, 17(1), str. 5-18. doi:<https://doi.org/10.7494/geom.2023.17.1.5> [pristup, 09.11.2024]
- Rasoolimanesh, S. M. Ramakrishna, S. Hall, C. M. Esfandiar, K. Seyfi, S. (2023). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1497-1517.
- Sonuç, N. (2020). Culture, tourism and sustainability (cultural heritage and sustainable tourism, social sustainability of tourism, socio-cultural sustainability of tourism). *Encyclopedia of Sustainable Management*. 1-7.
- Strategija održivog razvoja turizma do 2030. godine (2022). URL: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/003_220721_Strategija_ROT_nacr.pdf [pristup, 28.03.2024]
- UNWCED. (1987). Brundtland Report (Our Common Future). London: Oxford University Press. Dohvaćeno iz <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> [pristup, 09.11.2024]
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) (2014). Sustainable Development of Tourism. URL: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> [pristup, 28.03.2024]

THE INFLUENCE OF ECONOMIC SUSTAINABILITY OF TOURISM ON SOCIAL-CULTURAL SUSTAINABILITY ON THE MODEL OF TOURIST DESTINATION DUBROVNIK

Abstract

The modern concept of sustainable development of tourist destinations emerged at the end of the twentieth century as a set of ideas and policies that respond to the resolution of the imbalance between economic growth and conservation, the survival of the global ecosystem, as well as society itself, which means that there is an open and strong gap between socio-cultural sustainability and economic growth. conflict. The economic sustainability of tourism refers to the ability of the local community to renew and develop itself in its current or slightly expanded scope, with respect for social cohesion and inclusion. Socio-cultural sustainability of tourism refers to the behaviour of community members, which includes a sense of identity, feelings of meaning and goals of living, social values and practices, rootedness, belonging to a whole, and homeland. The aim of this paper is to investigate and argue the significance and importance of the economic sustainability of tourism in relation to the social and cultural sustainability of a destination such as the city of Dubrovnik. The methodology of the work is based on empirical research conducted by the authors through a survey of the local population of the Dubrovnik destination. For the purposes of this research, the components of sustainability are decomposed into basic components that are measurable and recognizable. They were then translated into a formal part so that they could later be modelled and the dependence between economic and socio-cultural components examined by correlation, i.e., how economic sustainability affects the socio-cultural sustainability of the destination of the city of Dubrovnik. The results and conclusions based on the conducted research can represent valuable knowledge about the sustainability of tourism in the city of Dubrovnik through the variables of economic and cultural-social sustainability.

Keywords: destination Dubrovnik, economic sustainability, socio-cultural sustainability, tourism